వ్యాస కౌముది

*నలోపాఖ్యానం - **హంసదౌత్యం***

- కౌటిల్య చౌదరి

నలచరిత్ర పూర్వభాగాన్ని "హంసదౌత్య, స్వయంవర, ద్యూత, వనాగమనా"లనే నాల్గుభాగాలుగా విడగొట్టొచ్చని క్రిందటి పరిచయవ్యాసంలో చెప్పుకున్నాం కదా! ఈ వ్యాసంలో హంసదౌత్యం గురించి చెప్పుకుందాం. హంసదౌత్యమే నలకథకు ముఖ్యం. అసలు కథాగమనం ఇక్కడ నుంచే మొదలవుతుంది.

క. నలుగుణములు దమయంతికి
నలునకు దమయంతిగుణగణంబులు జను లి
మ్ముల౯ బొగడుట నిరువురకును
వెలసె మనోభవవికార విభ్రమ మెదలన్.

{నలుని గుణములు దమయంతికి, దమయంతి గుణగణాలు నలునికి, జనులు+ఇమ్ముల - ప్రజలు బాగా పొగడగా తెలిసి ఇద్దరికీ, వెలసె మనోభవవికార విభ్రమము+ఎదలన్ - మన్మథవికారచేష్ట మనసులో కలిగింది.}

ఒకరియందు ఒకరికి ప్రేమభావన, వారి సద్గుణాలు తెలుసుకోవటం వల్ల కలిగినదేకాని, ఊరికే పుట్టిన తొలిచూపు ప్రేమలు కావు. ఇల్లాంటి ప్రేమలు యుగాలైనా ఇలానే నిలబడిపోతాయి.

శ్రీహర్షుడు, నైషధంలో చాలా చమత్కారంగా వర్ణిస్తాడు దమయంతి మనోభావనలని, ఆమె ఉన్న స్థితిని ఈ ఘట్టంలో.... అందులో ఒక చిన్న ఉదాహరణ చెప్తాను. "నల" అన్నపేరుగల గడ్డిని గూర్చి అయినా చెలికత్తెలు మాట్లాడుకుంటే, అలానే చెవొగ్గి వింటూఉండేదట! దీనినే శ్రవ్యానురాగం అంటారు. ఇక్కడే ఇంకొకటి కూడా చెప్తాడు హర్షుడు. దమయంతీదేవి అంతకు మున్నెప్పుడూ నలుణ్ణి చూసి ఉండకపోయినా, స్వప్నంలో నలుణ్ణి దర్శించిదట! దీనిమీద చాలా పారమార్థికమైన వ్యాఖ్యానం చెప్పుకోవచ్చు. నిద్ర ధర్మాధర్మముల మహిమ వలన ముందెన్నడూ చూడని విషయాలను దృష్టిపథానికి తెస్తుంది. ఇక్కడ హర్షుడు నిద్రను నాయిక చెలికత్తెలా వర్ణిస్తాడు. నిద్ర దమయంతికి చెలికత్తె అయ్యి, నలుణ్ణి రహస్యంగా చూపించిందట! అద్భుతమైన భావన కదా! కుప్తంగా చెప్పుకుంటే, దమయంతి సర్వకాల సర్వావస్థలయందూ, నలుణ్ణే సదా మనసులో నిలుపుకుందన్నమాట.

ఇక, ఒక్కనాడు నలుండు దమయంతీగుణబద్ధ చేతస్కుండై మదనానలంబు సహింపనోపక - ఆ నలుడు అక్కడ ఎల్లా ఉన్నాడయ్యా, దమయంతి యొక్క గుణాలనే తాడు చేత ఈయన మనస్సు కట్టివేయబడి ఉందట. ఊరికే ఉండటం కాదు, మదనానలంబు సహింపనోపక - కాళ్ళు చేతులు కట్టేసి అగ్నిలో పడేసినట్టుందట ఆయనకు పాపం ఆ విరహబాధ! దాన్ని ఉపశమించుకోను ఏం చేశాడూ.. ప్రమదావనంబున నుండున్ - ఉద్యానవనంలో విహరిస్తున్నాడంట! అప్పుడేమయిందయ్యా అంటే..... అంత అంతరిక్ష శ్రీకాంతాహారావళియుంబోలె హంసావళి యవనీతలంబున కవతరించిన - అంతరిక్షమనే స్త్రీయొక్క మెడలోగల ముత్యాలపేరువలె ఉన్న ఒక హంసలగుంపు నేలకు అవతరించిందట! ఇది నన్నయ్య గారి ప్రజ్ఞ. సంస్కృత మూలంలో హంసలు జాతరూప పరిచ్ఛేదాలని విశేషణం ఉంది. నన్నయ్యగారు ఆ విశేషణాన్ని వదిలిపెట్టి, శ్రీకాంతా హారావళి అని రూపకంతో చక్కని ఉపమానాన్ని చెప్తారు. అది పాఠకుడి మనసుకి సృజనాత్మకతని పెంచే ఒక చక్కటి చమత్కారం. పక్షులు ఆకాశంలో అలావెళ్ళటం మామూలుగా అందరూ గమనించే ఉంటారు కదా! నన్నయ లోకజ్ఞత మనకు ఇలా చాలాచోట్ల దర్శనమిస్తుంది.

ఇక్కడ నన్నయ్యగారి ప్రతిభ ఆయన వాడిన రెండు శబ్దాల్లో కనపడుతుంది మనకు. అంతరిక్షమనే శబ్దం, అవతరించటమనే శబ్దం. అంతరిక్షమంటే వాయుప్రసారంగల ఆకాశం. 'వాయురంతరిక్షే సూర్యోదివి చంద్రమాదిక్షు నక్షత్రాణి స్వలోకే' అని వేదం. ఈ హంసలు వాయుమండలంనుండి దిగాయి. ఎక్కడనుంచి వచ్చాయో తెలీదు. వాయుమండలంలోనే ఉద్భవించాయేమో! అవతరించటమనే శబ్దం దిగటమనే సామాన్యార్థాన్నే చెపుతున్నా, 'భగవంతుడవతరించెను' అన్నచోటి అర్థాన్ని కొడుతోంది. కాబట్టి వాయువు తనువుగా గల దైవం అవతరించిందన్న స్ఫూర్తి ఈ శబ్దాలలో ఉంది. ఆ హంసలో ఉన్న దైవీ భావన గురించి, నన్నయ్యగారి ఉపజ్ఞ గురించి మళ్ళా చెప్పుకుందాం.

అప్పుడు,

వీరసేనసుతుండు వీరుండు హంసల
నడబెడంగుమ్ జూచి నగుచు వాని
నెగిచి యెగిచి యందు నెగయకుండఁగ నొక్క
హంసఁ బట్టుకొనియె నతిరయమున.

నలుడు, 'హంసల నడబెడంగుమ్ జూచి నగుచు' - ఆ హంసలు నేలకు దిగి వయ్యారంగా నడుస్తున్నాయి కాబోలు! వాటి నడకలో వయ్యారం, సొబగు చూసి నవ్వుకున్నాడట! ఎందుకు నవ్వాడూ? అవి స్త్రీలవలె నడుస్తున్నాయి. ఆ సొబగు అల్లా ఉంది. దమయంతీగత బుద్ధి కదా మరి, అల్లానే అనిపిస్తుంది. 'వాని నెగిచి యెగిచి'- అసలే ప్రియావిరహంతో వైకల్యంచెందిన మనసుతో ఉన్నాడాయెను. వాటిని చూడగానే ఎక్కడలేని కుతూహలం కలిగింది. వాటిని తరిమాడట, క్రీడా వినోదంగా... 'యందు నెగయకుండఁగ నొక్క హంసఁ బట్టుకొనియె నతిరయమున.' - అలా ఎగరగొట్టినా, వాటిలో ఒక హంస ఎగరలేదట! ఆ ఎగరకుండా ఉన్న హంసను త్వరగా పట్టుకొన్నాడు. ఆ హంస ఎగరనేలేదు, కాని తొందరగా పట్టుకొన్నాడు. ఎందుకూ! ఎగిరిపోతుందేమోనని భయం... కాని, ఆ హంస యితడు పట్టుకోవాలనే ఎగ్రజలేదు. మరి, అవతరించిందే అందుకాయెను.

నైషధంలో హర్షుడు, ఈ హంసను అద్భుతంగా వర్ణిస్తాడు. కాంచనమయ పక్షాలతో ఉందట! మొత్తం బంగారు రంగులో మెరిసిపోతున్న దానిని చూసి ఈయన కుతూహలంతో పట్టుకొన్నాడు. ఈ సన్నివేశంలో మనకి నాయక లక్షణాలు కొంచెం తప్పినట్టు కనిపిస్తుంది. నన్నయ్యగారి నలుడు ధీరుడు. ఆ లక్షణాలకి విరుద్ధంగా హంసని పట్టుకోవాలన్న చపలం, విరహమూలంగా కలిగినట్టు నన్నయ్యగారు చెప్తారు. శ్రీహర్షుని నలుడు ధీరోదాత్తుడు. ఇక్కడా చపలత్వం నాయక లక్షణానికి విరుద్ధమే! కాని, హర్షుడు దానికి చాలా మంచి వివరణ ఇస్తాడు.

శ్లో. అవశ్యభవ్యేష్వనవగ్రహ గ్రహా

యయా దిశా ధావతి వేధసః స్పృహా |

తృణేన వాత్యేవ తయానుగమ్యతే

జనస్య చిత్తేన భృశావశాత్మనా||

గడ్డిపోచ గాలివెంటబడి పోయినట్టు, పరాధీనమైన మనిషి చిత్తంకూడా జరగవలసిన విషయాలలో ఈశ్వరేచ్ఛననుసరించే వెళుతుందని భావం. కాబట్టి నలమహారాజెంత ధీరోదాత్తుడైనా, భగవదిచ్ఛవల్ల హంసను పట్టుకోవటానికి అల్పవిషయ చాపల్యం కలగక తప్పింది కాదు. అది దైవాయత్తం. ఇందులో ఇంకో నిగూఢార్థంకూడా ఉందని విశ్వనాథవారు అంటారు. "అసలు నైషధమంతా సర్వవిద్యారహస్యాలకి తావు. శ్రీహర్షుడు శ్రీవిద్యోపాసకుడు. చింతామణీ మంత్రోపాసన ఫలితంగా నైషధాన్ని రాస్తున్నానని ఆయనే ప్రథమ సర్గ చివర చెప్పుకున్నాడు.' దమయంతి అచ్చమైన శ్రీవిద్యా స్వరూపం. పరా రూపం. నలుడు సాధకుడికి చిహ్నం. ఇక హంస ఉన్నదే, అదే అసలు కీలకమైన వస్తువు. సాధకుడు పట్టుకోవలసిన వస్తువు, కుండలినీ శక్తి. హంస కుండలినీ స్వరూపం." దాన్ని పట్టుకొని, ఆ హంస ద్వారా ఆ పరదేవతను చేరుకోవాలంటే మరి ఈశ్వరేచ్ఛ ఉండాల్సిందేగా మరి! ఈ హంస దౌత్యానికి వెళ్ళేప్పుడు అది ప్రయాణించిన మార్గం, దాని వర్ణన; తర్వాత కుండిన నగర వర్ణన; దమయంతి వర్ణన నిశితంగా పరిశీలిస్తే కుండలినీ విద్యా రహస్యాలన్నీ బోధపడతాయి......

సరే! నలుడు ఆ హంసను పట్టుకున్నాడు. అప్పుడేమయింది?

దాని విడిచిపోవమ్గా నోపకఁజచుచు

నంతరిక్షమునను హంసలెల్లన్

బిండు గట్టి తిరుగుచుండె వాతోద్ధత

శారదాభ్ర శకలచయముమ్ బోలె.

{దాని విడిచిపోవగాన్, ఓపక+అజుమచూ, అంతరిక్షంలో హంసలన్నీ, వాతోద్ధాత - గాలిచే విడగొట్టబడిన, శారద+ అభ్ర - శరత్కాల మేఘంయొక్క, శకలచయము వోలె - ముక్కల సమూహంలా, పిండు కట్టి తిరుగుచుండె - గుంపు కట్టి తిరుగుతున్నాయంట!}

ఇది నన్నయ్యగారి హృద్యమైన ఉపమాలంకారం. ఈ ఉపమానం వట్టి హంసల ఆకారాన్నే కాకుండా, ఒకే మేఘంయొక్క ముక్కలు అనటంలో వాటి సంఘీభావాన్ని, అక్కడే తిరుగాడుతూ ఉండటంలో వాటి మనస్తత్వాన్ని చక్కగా వర్ణిస్తోంది. ఇదికూడా నన్నయ్యగారి లోకజ్ఞతకి తార్కాణం. గుంపులో ఒకపక్షికి ఆపద కలిగితే మిగతాపక్షులు ఇలానే చేస్తాయి.

నైషధంలో ఈ సందర్భంలో,

పతత్రిణా తద్రుచిరేణ వంచితం

శ్రియః ప్రయాంత్యాః ప్రవిహాయ పల్వలమ్|

చలత్పదాంభోరుహ నూపురోపమా

చుకూజ కూలే కలహంసమండలీ ||

న వాసయోగ్యా వసుధేయమీదృశ

స్త్వమంగ యస్యాః పతిరుజ్ఝితః స్థితిః|

ఇతి ప్రహాయ క్షితిమ్రాశితా నభః

ఖగాస్తమాచుక్రుశురారవైః ఖలు ||

అనే శ్లోకాలున్నాయి. మల్లినాథ సూరి దీనికి వ్యాఖ్యానం రాస్తూ, "స్వయూథ భ్రంశే కూజనం పక్షిణా స్వభావః" అని వివరిస్తాడు. మల్లినాథసూరి, నన్నయకు తర్వాతి వాడవటంవల్ల నన్నయ్య ఈ వ్యాఖ్యానం చూసి ఉండకపోయినా హర్షుని శ్లోకాన్ని అనుసరించి ఈ పద్యం వ్రాసుంటాడని అనుకోవచ్చు.

అప్పుడా హంస, నలుడు తనకు అపకారం చేస్తాడేమోనని భయపడిందట. భయపడి మానవ భాషలో ఇలా అందట. {దానికి ఇన్ని భాషలు ఎలా వచ్చునో మరి! నైషధంలో ఈ హంస తాను బ్రహ్మవాహనమైన హంసయొక్క వంశముదాననని చెప్పుకుంటుంది. మరి అలాంటప్పుడు మానవభాష తెలియటం దానికొక లెఖ్ఖా!}

"యేను నీకుం బ్రియంబు సేసెద నీ హృదయేశ్వరియైన దమయంతి పాలికింబోయి నీ గుణంబులు దానికి వర్ణించి చెప్పి యక్కన్య యన్యుల నపేక్షించక నీయందు బద్ధానురాగ యగునట్లు చేసెద."

ఈ హంసకు, దమయంతి నలుని హృదయేశ్వరి అని ఎలా తెలిసిందో మరి. సరే, తెలిసింది అనుకుందాం. అది విని నలుడేం చేశాడూ! నీకెల్లా తెలుసూ అని విడ్డూరపడి దాన్ని ఎదురుప్రశ్న వెయ్యాలా, వద్దా! అబ్బే! అలా చెయ్యాలా ఆయన...

అనిన విని హంసవచనము

దన హృదయంబునకు నమృతధారాపాతం

బును బోలెనైన నృపనం

దనుఁడనురక్తుఁడయి విడిచెఁదడయక దానిన్.

ప్రశ్నించలేదు సరికదా, ఆ పలుకులు అమృతధారాపాతంలా ఉన్నాయట. అది అంత అందమైన పలుకులతో చెప్పిందో లేక తన విరహంతీరే తావు కనపడిందనోమరి, అనురక్తుడయి విడిచాడంట. అంటే, అనురాగం పొందాడని ఒక అర్థం, అనుసరించి రక్తుడయ్యాడన్న మరో అర్థం రెండూ చెప్పుకోవచ్చు.

అప్పుడా హంస, తన గుంపుతోకలిసి విదర్భకు వెళ్ళి అక్కడ, దమయంతి విహరిస్తున్న వనంలో దిగి విహరిస్తోంది. దమయంతి చెలికత్తెలతో విహరిస్తూ ఈ హంసల్ని చూచింది. ఇక అందరూ వీటిని పట్టుకోను వీటి వెంటబడ్డారు. ఒక్కొకళ్ళూ ఒక్కొక్క హంసనీ పట్టుకొన్నారు. నలుడితో విడవబడ్డ హంస ఎవరికీ దొరకట్లేదు. దమయంతి రావాలి, పట్టుకోవాలి. చివరికి దమయంతి చేతికే చిక్కిందట! మరి ఇంతదూరం వచ్చిందే అందుకాయెను! ఇక్కడ నన్నయగారు "నలునిచేత విడువంగబడిన హంస చెలువముగ నందు దమయంతి చేత బట్టువడియె", అంటారు. ఇందులో "చెలువముగ" అన్న పదం వాడుకను గూర్చి విశ్వనాథవారు ఒక మంచి వ్యాఖ్యానం చెప్తారు. "ఈ శబ్దము వృథా ప్రయుక్తంగా కనిపించవచ్చు. కాని కాదు. మనం మాటాడుకొనేప్పుడు "చమత్కారంగా ఇల్లా జరిగిందిరా" అంటాం. ఇదికూడా అలాంటిదే! వట్టి వాక్యాలంకారమే కాకుండా మధురార్థ సంఘటనా సామర్థ్యంకలది కూడా. అన్ని హంసలు, అంతమంది సౌందర్యవతులు. వాటిని పట్టుకోను వీళ్ళంతా పరిగెడుతున్నారు. అవి ఎగిరిపోతున్నఇ. అందమైన పూలతోట. ఆ అందం చెప్పటానికసలు వీలు పడుతుందా! "

అప్పుడా హంస దమయంతితో మనుష్యభాషలో ఇల్లా అంది. "నీ హృదయేశ్వరుండైన నలునొద్దనుండి వచ్చితి." నలుడే దమయంతికి కూడా హృదయేశ్వరుడని ముందే తెలుసునులా ఉంది ఈ హంసకి. ఇంకా ఏమంది? "అపారపారావార పర్యంత మహీతలంబునందు నా చూడని రాజులెవ్వరు లేరు, సర్వగుణ సౌందర్యంబుల నెవ్వరు నలుం బోలరు"- సముద్రాంతాలవ్రజకు ఉన్న ఈ భూమండలమంతటా ఉన్న రాజులలో నాకు తెలియనివారు లేరు. వాళ్ళెవ్వరూ కూడ గుణంలోకాని, రూపంలోకాని నలునికి సాటి రాలేరు.

నీవు నలునకు బేర్మితో దేవివైనమ్
గాక నీసముజ్జ్వలరూపకాంతి విభవ
నిత్య సౌభాగ్యభాగ్యాభిజాత్య భద్ర
లక్షణావళు లవి సఫలంబులగునె.

నువ్వు నలుడికి భార్యవైతేనేగాని నీ రూపలావణ్యాలు, నీ సౌభాగ్యము, నీ అదృష్టం, నీ వంశము అన్నీ సార్థకతనొందవు. కనుక "నీవు నారీరత్నంబవు అతండు పురుషరత్నంబు మీ యిద్దర సమాగమంబన్యోన్య శోభాకరంబగును" అని పలికింది.

అది విన్న దమయంతి ఆనందంతో, "ఆ మహారాజు గుణగణాలు నాకు చెప్పినట్లే, దయతో నన్ను కూడా ఆ రాజుకు ఎఱిగించు" అని పలికింది. అంత ఆ హంస నిషధదేశానికి ఎగిరివెళ్ళి, నలునికి దమయంతి గుణరూప వైభవాన్ని వర్ణించింది. వాళ్ళిద్దరి మనసుల్లో పరస్పరానురాగం ఇంకా పెంపొందటానికి కారణమయ్యింది......

ఇదీ హంసదౌత్యం. ఇక్కడ విశ్వనాథవారి వల్ల నేను తెలుసుకొన్న మరికొన్ని ముఖ్యమైన విషయాలు చెప్తాను. ఇవే నలచరిత్రలో అసలు అంతరార్థాలు. అసలీ హంస యెవరు? దీనికీ మాట్లాడే శక్తి ఎక్కడనుండి వచ్చింది? హర్షుడు బ్రహ్మవాహన వంశజాతమని కల్పన చేశాడు సరే! నన్నయ్యగారి ఉద్దేశమేమిటి? తన ప్రేమ రహస్యం ఆ హంసకు తెలియటాన్ని, నిశ్శంకంగా నలుడెలా స్వీకరించాడు? ఈ హంస "అవతరించింది". ఇది దమయంతికి నలుడికి సంగమకారణ దూత. అంటే సంగమానికి కారణమైన దూత అని అర్థం. ఈ హంస లేకపోతే వాళ్ళ సంగమం జరగదా? వాళ్ళదివరికే అన్యోన్య లగ్నమనస్కులు. ఈ దౌత్యంవల్ల దమయంతి అధిక విరహతప్త అవ్వటం, భీముడు స్వయంవరం చాటించటం తర్వాత జరిగిన కథ నిజమే! అంత మాత్రానికే సంగమకారణ దూత అనాలా? ఇంకేవిధంగా చెప్పకూడదు? ఇలా ఆలోచించుకుని చూస్తే విశ్లేషణ మొదలవుతుంది. ఇక్కడ "కారణ"శబ్దమే చమత్కారంగా ఉంది. కారణజన్ముడు మొదలైన శబ్దాలున్నాయి కదా! అలానే, వీళ్ళ సంగమమే కారణంగా గల దూత అన్నమాట! ఈ హంస మఱింకెక్కడా లేదు. ఈ ఒక్క కారణం కోసమే ఈ హంస భూమికి అవతరించింది. ఇతర కావ్యాలలో హంసలు, చిలకలు మొదలైన పక్షులు మాటాడితే పంచతంత్రంలో పక్షులు మాట్లాడినట్టు.

ఇక్కడ అలా కాదు. ఈ హంస నలదమయంతుల సంగమార్థమైన కారణజన్మకలది. అంత కారణజన్మమెత్తింది ఎవరో తెలుసునా, శివుడు! అవును, ఈ హంస సాక్షాత్తూ పరమశివుడు. ఇది శివపురాణంలోని కథ. యుగాంతరంలో, ఆహూకులనే భిల్లదంపతులు చేసిన తపస్సుకు మెచ్చి, శివుడు ప్రత్యక్షమై, "మీఱిద్దరు నలదమయంతులుగా జన్మిస్తారు. మీకు నేను దూతనవుతాను." అని మహాకరుణతో అనుగ్రహించిన వరం. ఆ కథ ఇక్కడ అన్వయించుకుంటే నన్నయ్యగారి సముద్రంలాంటి నిగూఢమైన రచన మన మనసులకి అర్థమవుతుంది. రత్నాలవంటి విషయాలు ఆ సముద్ర గర్భంలో వెతుక్కోవచ్చు.

మరి నన్నయ్యగారు తాను "నానా పురాణ విజ్ఞాన నిరతుడన" ని చెప్పుకోవటం స్వోత్కర్షకాదు. మనంకూడా చదివి, ఆలోచించి సరైన విధంగా అన్వయించుకుని, విజ్ఞాన నిరతులమవుతామని........

Post your comments

●●●

(కొనసాగింపు వచ్చేసంచికలో)